

Çevre tarihi üzerine notlar - 2

MEHMET FATİH ÇALIŞIR

Çevreyi insanoğlundan ayrı ve insanlık tarihi için sadece bir sahne olarak görmeyen çevre tarihçileri çalışmalarını şu üç genel başlık altında yoğunlaştırırlar:

1. Doğal hadiseler ve çevresel özelliklerin insanlık tarihine etkisi
2. İnsan kaynaklı çevre değişiklikleri ve bu değişikliklerin insanlık tarihine etkisi
3. İnsanların çevreyle ilgili düşünceleri ve bu düşünceler neticesinde oluşan/perçinleşen tavır ve eylemler.

Diğerlerine göre daha popüler olan birinci başlık kapsamındaki çalışmalar deprem, sel, fırtına, yanardağ patlaması, tsunami gibi doğal hadiseler ile çevreye ait belli başlı özelliklerin insanlık tarihine etkisini araştırmaktadır. Burada çevre ile kastedilen şey toprak ve mineral kaynaklarını içeren yeryüzü; okyanusların da içinde yer aldığı tatlı ve tuzlu sular; atmosfer, hava ve iklim; en basitinden en karmaşık formuna kadar her türlü bitki, hayvan ve diğer canlılar ile güneşten gelen enerjidir. Çevredeki tüm bu unsurların ve bu unsurlarda görülen değişikliklerin insanlık tarihine etkisi çevre tarihçileri tarafından incelenmeye değer görülmektedir. Bu noktada çevre tarihinin insan merkezli bir araştırma alanı olduğunu hatırlatmakta fayda var.

İnsan kaynaklı çevre değişiklikleri ile bu değişikliklerin -bir anlamda karşılık verircesine- insanlık tarihinin gidişatı üzerindeki etkilerini inceleyen ikinci gruptaki çalışmalar temelde üretim faaliyetleri ile ilgilidir. Avcılık, toplayıcılık, balıkçılık, hayvancılık ve tarım gibi besin üretimine yönelik faaliyetlerin yanı sıra ormancılık, su idaresi, madencilik gibi özellikle büyük yerleşim yerlerinin ihtiyaçlarını karşılamaya yönelik iş kolları çevre üzerinde etkili insan eylemleri arasında ilk sırada yer alır. Artan insan nüfusunun gıda, barınma ve ulaşım ihtiyaçlarını karşılamak için yürütülen faaliyetler doğal çevrede elbette büyük değişiklikler meydana getirmiştir ve hâlen getirmeye devam etmektedir.

Orman kayıpları, çölleşme, erozyon, canlı türlerinin azalması, tuzlanma, hava kirliliği ve günümüzün en sıcak tartışma konularından biri olan küresel ısınma söz konusu etkilerden sadece birkaçıdır.

Çevre tarihçilerinin ortaya koydukları üçüncü kategorideki çalışmalar -düşünce tarihinin de kapsamına giren- insanoğlunun doğa ile ilgili düşünceleri ve bu düşüncelerin hangi zaman ve zeminde belirli bir toplumsal/siyasal tutum şeklinde tezahür ettiği üzerinedir. İnsan doğayı, doğa da insanı kaçınılmaz şekilde etkiler. Bu etkileşimin ne tür bir siyasî vizyon, hukuk kuralı, ahlaki tavır, edebi bakış yahut kültürel/dinî unsur olarak ortaya çıktığını anlamaya çalışan araştırmacılar, birey ve toplumların doğayla olan entelektüel irtibatının tarihteki izini sürmektedirler.

"Doğa Bilimleri" ve "İnsan Bilimleri" olarak ikiye ayrılan araştırma sahaları arasında zamanla bir uçurum meydana gelmiştir.

Çevre tarihi, alanın duayenlerinden John R. McNeill'in ifadesiyle, entelektüel uğraşların edinebileceği disiplinler arası yaklaşımın en iyi örneklerinden biridir ve söz konusu uçurumu kapatmaya yönelik çabaların en önemlilerindendir. Yukarıda zikrettiğimiz üç genel başlığın işaret ettiği üzere çevre tarihi kendi disiplininin sınırlarını aşma cesareti gösteren ve özgün nitelikte eserler ortaya koymak isteyen araştırmacılar için yeni fırsatlar sunmaktadır.